

משך חכמה

פורים – מגילת אסתר פסקא יא-יב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת הרב יצחק בירך זסקל

תשפ"א, גליון מס' תכד'ב טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

מה הפירוש "בזמניהם"

(ט, לא) לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם. יתכן כי אצל העמים מונין היום, יום ולילה, ואם כן היה הנס ביום י"ד ולילה שלאחריו, וכן למוקפים, וגזירת המן היה ביום י"ג ולילה שלאחריו, רק אצל דת ישראלי היום הולך אחרי הלילה, לכן שלח

הכונה לאחר למוצאי שבת, שהוא ליל ט"ז, דכזה אינו עובר על הזמן שתקנו, דבאמת בתחלה היה פורים בשושן ביום ט"ו וליל ט"ז, אלא שלאחר מכן צוה מרדכי לקיים בזמניהם של היהודים, דהיינו בליל ט"ו ויום ט"ו, אבל מכל מקום ליל ט"ז הוא בכלל זמן השמחה, שכך היה באמת בתחלה, שבשושן נהגו ליל ט"ז שמחה שהוא המשך יום ט"ו, ומה שאמרו "ולא יעבור", אינו אלא על יום אחר, אבל ליל שלאחריו אינו בכלל, כיון שכך היה בתחלה, ועוד דהא דכתיב "ולא יעבור" היה עוד לפני שלח מרדכי לעשות לקיים את ימי הפורים בזמניהם של היהודים, אם כן "ולא יעבור" היינו ביום ט"ז ולא ליל ט"ז, דהוא בכלל יום ט"ו שהיה בתחלה.

נוראוי לציין, שפירוש המשך חכמה בירושלמי הוא דרך חדשה. דלדבריו כשחל ט"ו בשבת, אין לעשות סעודת פורים בירושלים ביום ראשון, אלא במוצאי שבת בלבד, וביום ראשון אין נוהג כלל שמחת פורים בירושלים, ואסור לעשותה אז, דכתיב "ולא יעבור", ולא כך פסק המחבר באורח חיים תרפ"ו, וכך פסקו כל הפוסקים].

ועל פי זה יתבאר המשך הכתוב, דכתיב "וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצמות וזעקתם", דפשט הכתוב הוא כפי שמבאר האבן עזרא וז"ל "וטעם דברי הצמות, על הנזכרים בספר זכריה (ח, יט), שהן בתמוז ואב ותשרי וטבת, והטעם, כי קיימו היהודים על נפשם לשמוח בימי הפורים, כאשר קיימו על נפשם ועל זרעם להתענות בימי אבלם, כאשר הובקעה העיר ונשרף הבית, כי הנביא לא ציום שיתענו, כאשר אפרש במקומו, ואנחנו חייבים שלא נשיג גבול ראשונים" עכ"ל, הנה מבואר פירוש הכתוב, שכשם שקבלו על עצמם להתענות בצומות שבספר זכריה על חורבן הבית, כך קבלו על עצמם לשמוח בימי הפורים. ולפי המבואר לעיל, דמה שלח מרדכי ספרים לקיים את הפורים בזמניהם, היינו בזמנם של היהודים, אם כן גם המשך הכתוב על דברי הצומות יש לפרש כן.

והנה בצומות אסתר מפורש שנהגו שהיום הולך אחר הלילה, כדכתיב (אסתר ד, טז) "וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום גם אני ונעוטי אצוים כן", וגם הצומות של דברי קבלה הנ"ל הוא לילה ויום, וזה פירוש הכתוב, שצויה לקיים ימי הפורים "בזמניהם" של היהודים לילה ויום, כשם שהצומות של אסתר ושל דברי קבלה, קבלו על עצמם לילה ויום.

[י]

(ט, לא) לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם כאשר קימו עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצמות וזעקתם:

¹ [י] תוכן דבריו, על הפסוק (אסתר ט, לא) "לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם כאשר קימו עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצמות וזעקתם", יש לדקדק, מהו הלשון "בזמניהם", ואם בא לומר שיעשו את ימי הפורים בזמן יד וטו, הוה לכתוב "בזמנם", ומכאן למדו חז"ל בריש מגילה (ב, א) דבא לרבות זמנים טובא, שכפרים מקדימים לימי הכניסה, ומגילה נקראת ב"א, י"ב, י"ג, י"ד. והנה פירוש חז"ל הוא על דרך דרש, למצוא רמז במגילה לתקנת אנשי כנסת הגדולה לקריאת המגילה בזמנים אלו, כמו שאמרו שם בש"ס, דהכל הוא תקנת אנשי כנסת הגדולה, ומצאו רמז לזה במגילה מדכתיב "בזמניהם", אבל מכל מקום פשט הכתוב צריך ביאור.

ומבאר המשך חכמה, דפשט הכתוב "בזמניהם", שצויה מרדכי שימי הפורים יקיימו אותם לפי זמניהם של היהודים, שהיום הולך אחר הלילה. דהנה באומות העולם הלילה הולך אחר היום, וגזרת המן היתה על יום י"ג, דהיינו יום י"ג, ולילה שלאחריו, דהיינו ליל י"ד, והיהודים שהרגו בהם, היה ביום י"ג ולילי י"ד בזמן גזרת המן, ולכן קיימו את ימי הפורים למחרת כזמן אומות העולם, דהיינו ביום י"ד וליל ט"ו, ובעיר שושן קיימו ביום ט"ו ובליל ט"ז, לפיכך שלח מרדכי ספרים שנית, שיקבעו את ימי הפורים בזמניהם של היהודים, שהיום הולך אחר הלילה, ויקיימו הפורים בליל י"ד ויום י"ד בערים, ובמוקפות חומה בליל ט"ו ויום ט"ו, וזה הפירוש "בזמניהם".

ועל פי זה יתיישב מה שתמהו הראשונים בדברי הירושלמי (מגילה פרק א הלכה ד), וז"ל "קריאת מגילה ותרומת שקלים מקדימין ולא מאחרין, סעודת ראש חדש וסעודת פורים מאחרין ולא מקדימין" ע"כ, ותמהו הראשונים איך מותר לאחר סעודת פורים, והא אמרו במגילה (ב, א) דהטעם שאין קורין המגילה לאחר ט"ו דכתיב (אסתר ט, כז) "קימו וקבל וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים עליהם ולא יעבור להיות עשים את שני הימים האלה כקתבם וקזמנם ככל שנה ושנה", אם כן מדוע סעודת פורים עושים לאחר ט"ז, ונדחק בזה מאוד הר"ן בפירושו על הרי"ף בריש מגילה (ג, א מדפי הרי"ף), ומפרש, דשמחה אינה בכלל "לא יעבור".

אבל לאור המבואר, יש לפרש ביאור חדש בדברי הירושלמי, דמה שאמרו שמאחרין סעודת פורים, אין הכונה ליום ראשון, דכתיב "ולא יעבור", אלא

משך חכמה

פורים – מגילת אסתר פסקא יא-יב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכד\ב טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[יא - המשך]

(מגילה יג, ב) הפיל פור הוא הגורל, תנא: כיון שנפל פור בחדש אדר, שמח שמחה גדולה, אמר: נפל לי פור בירח שמת בו משה. ולא היה יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד.

מה היתה טעותו של המן, והרי מכל מקום משה מת באדר

(מגילה יג, ב) ובזה³ אתי שפיר דמשה נולד בז' אדר, ואמרו בפרק קמא דסוטה (יב, א) שנתמלא הבית אורה, ועל כרחך בליל ז' אדר,

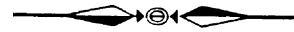
אחר ומת באדר, הוא סימן לדבר רע. ג. הא דמשה רבינו מת בז' באדר אינו מפורש בכתוב, אבל הוא קבלה של חז"ל, ויש לה מקור בתורה כפירוש רש"י הנ"ל, וכיון שאינו מפורש ממש, אם כן הא דידע המן שמשה מת באדר, הוא מפני ששמע וקיבל מהיהודים, אם כן מדוע לא ידע גם שנולד באדר.

ומבאר המשך חכמה, בהקדים ענין נפלא, מתי חודש שמת הוא סימן רע ומתי אינו סימן רע. דהנה, מיתת האדם אינו דבר רע, שמיום הולדו נגזר שימות, אבל הדבר הרע הוא מדוע מת בחודש זה ולא בחודש אחר, זה סימן שהחודש שמת בו הוא סימן רע. והנה זה אינו אלא באדם שהיה יכול למות בחודש אחר מחודשי השנה, ואם מת בחודש מסויים, סימן הוא שהחודש רע, אבל צדיק שמת ביום לידתו, שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים, אם כן בהכרח שימות ביום הלידה, אם כן החודש שמת בו אינו סימן רע, כי היה צריך למות ביום לידתו, וכיון שמשה נולד בז' אדר, על כורחו ימות בז' אדר.

ועל פי יתבאר היטב הכל ככפתור ופרח, דהנה משה רבינו נולד בלילה, דגרסינן בסוטה (יב, א) "חכמים אומרים: בשעה שנולד משה - נתמלא הבית כולו אור, כתיב הכא (שמות ב, ב): ותרא אותו כי טוב הוא, וכתוב התם (בראשית א, ד): וירא אלהים את האור כי טוב", ע"כ. והנה, אין הנר מאיר כראוי ביום (שבת סג, ב), ועל כורחך שנולד בליל ז' אדר. ומשה מת בחצי היום, כדכתיב (דברים לב, מ-ג) "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: עֲלֶה אֶל הַר הָעֶבְרִים הַזֶּה הַר נֶבֹו אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ וְרָאֵה אֶת אֶרֶץ קְנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחָזָה: וַיִּמַּת בְּהַר אֲשֶׁר אֵתָּה עֲלֶה שְׁמָה וְהֶאֱסַף אֶל עַמְּיָד קְאָשָׁר מֵת אֶהְיֶה אֶחִיד בְּהַר וַיֶּאֱסַף אֶל עַמְּיָו" ע"כ, ואמרו חז"ל בילקוט שמעוני (האזינו רמז תקמח) וז"ל "ומה ראה לומר בעצם היום הזה כאן, לפי שהיו ישראל אומרים מכך וכך אם אנו מרגישים בו אין אנו מניחין אותו, אדם שהוציאנו ממצרים, וקרע לנו את הים, והוריד לנו את התורה, והגזיז לנו את השליו, והוריד לנו את המן, ועשה לנו נסים וגבורות אין אנו מניחין אותו, אמר המקום, הריני מכניסו

ספרים לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם של היהודים, שהיום הולך אחרי הלילה. ולכן אמר בירושלמי (מגילה א, ד) דסעודת פורים שחל בשבת מאחרין, בליל ט"ז, שהמנוחה היה בו אז, ולא שייך על זה לא יעבור (פסוק כז) כמו דפרישית. ועיין ר"ן פרק קמא שם (ג, א מדפי הרי"ף), רק ששלח באגרת הפורים השנית לעשות כפי כל הזמנים של היהודים שתחלתן מן הלילה. ודברי הצומות, שצומות אסתר היה לילה ויום (ד, טז), כן צומות דדברי קבלה הוא לילה ויום, ודו"ק².

² תמצית דבריו: מנהג אומות העולם, שהלילה הולך אחר היום, לפיכך גם גזרת המן היתה ביום י"ג וליל י"ד שלאחריו, ובזמן הזה הרגו היהודים, ונחו ביום י"ד ובליל ט"ו שלאחריו, כמנהג אומות העולם, וכך היה בשושן הבירה למחרת. לפיכך ציוה מרדכי שיקיימו את ימי הפורים לעולם ועד "בזמניהם" של היהודים, שהיום הולך אחר הלילה, דהיינו ליל י"ד ויום י"ד בערים, וליל ט"ו ויום ט"ו במקופות חומה.

[יא]

³ [יא] תוכן דבריו, על פי המבואר לעיל, יתבאר היטב דברי חז"ל במגילה, דגרסינן במגילה (יג, ב) "הפיל פור הוא הגורל, תנא: כיון שנפל פור בחדש אדר שמח שמחה גדולה, אמר: נפל לי פור בירח שמת בו משה. ולא היה יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד" ע"כ. [ופירש רש"י וז"ל "בשבעה באדר מת משה - שנאמר והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש הראשון (יהושע ד, יט), צא מהם למפרע שלשים יום באבלו של משה, ושלשה ימים שהכינו להם צידה, שנאמר הכינו לכם צידה כי בעוד שלשה ימים אתם עוברים וגו' (יהושע א, יא) הרי בשבעה באדר מת משה: ובשבעה באדר נולד - דכתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום (דברים לא, ב): היום מלאו ימי ושנותי, כדאי הלידה שתכפר על המיתה" עכ"ל. והוא מפורש בסוטה (יג, ב) דגרסינן התם וז"ל "ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום - שאין ת"ל היום, היום מלאו ימי ושנותי, ללמדך, שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש, דכתיב (שמות כג, כו) את מספר ימיך אמלא".

והנה יש לדקדק בדברי חז"ל: א. מדוע לא אמרו בקיצור "ולא ידע שבאדר נולד", והאריכו לפרט את יום הלידה ויום המיתה שאינו ענין לזה. ב. מה בכך שנולד באדר, מכל מקום באדר מת, וכיון שהיה יכול למות בחודש

משך חכמה

פורים – מגילת אסתר פסקא יא-יב

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תכד\ב טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

חודש, והוא סימן רע, שהיה יכול למות בחודש אחר. ולזה, לפי טעותו נולד בו' אדר, ומת בז', לכן החודש סימן רע, אבל באמת הלילה הוא היה ז' אדר, ואם כן מוכרח היה למות באותו חודש, ואדרבא מזלו של אדר טוב שנולד בו מושיען של ישראל, ודו"ק. אמנם יתכן לדרוש, דכתיב ביום אחד באגרות הראשונות (ג, יג) והשניות (ח, יב), ונדרוש יום אחד ממעשה בראשית (א, ה) שהלילה קודם ליום, וכמו דדריש בן זומא במשנה פרק אותו ואת בנו (חולין פג, א), יעויין שם היטב. ודו"ק.

העולם, היה מונה את הלילה אחר היום, אלא שגזר בגזרתו שיהיה היום אחר הלילה, כמו שאמרו שם בחולין "ת"ר, את זו דרש ר"ש בן זומא: לפי שכל הענין כולו אינו מדבר אלא בקדשים, ובקדשים לילה הולך אחר היום, יכול אף זה כן, נאמר כאן יום אחד" ע"כ, הנה שונה דין אותו ואת בנו מקדשים, כך גם המן שינה את היום בגזרתו רק לענין זה, אבל לענין מנין היום היה מונה את היום, שהוא יום ולילה, כמו שבקדשים מונים יום ולילה [ולכן כתב לעיין היטב בסוגיא בחולין], ואם כן יום הנס היה ביום י"ג, וכיון שלפי מנין אומות העולם הלילה הולך אחר היום, גם היהודים עשו שמחה ביום י"ד ובלילה אחריו, כמנהג הגויים שם, שהרי נצלו מהם ונהפוך הוא, וכן היה בשושן, לכן שלח מרדכי שיעשו בזמניהם של היהודים.

ולא חזר בו המשך חכמה מדבריו, אלא בא לתת עוד טעם, מדוע באמת ציוה מרדכי לקיים את ימי הפורים בזמניהם של היהודים, והרי הנס היה בלילה של אחריו. אבל לאור המבואר יתיישב היטב, דבאמת גזרת המן היתה בלילה י"ג וביום שלאחריו, אלא שישאל נהגו שמחה בתחלה כמנין אומות העולם, ולכן ציוה מרדכי לקיים את ימי הפורים בזמניהם של היהודים, ומיושב הכל בס"ד.

[ויש לתת טעם לשבח, מדוע המן גזר את גזרתו לפי מנין היהודים לילה ויום, דדרשו חז"ל בויקרא רבה (אמור כז, יא), על הפסוק (משלי יב, י) "יודע צדיק נפש פְּהֶמְתוּ וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אֶכְפְּרוּ", וז"ל "יודע צדיק, זה הקדוש ברוך הוא, שכתוב בתורתו (ויקרא כב, כח) שור או כשב או עז, ורחמי רשעים אכזרי, זה המן הרשע, דכתיב (אסתר ג, יג) להשמיד להרוג ולאבד" ע"כ, וכן הוא באריכות יותר פסיקתא דרב כהנא (פיסקא ט), ועוד. מבואר דכנגד זה שהתורה חסה על רחמי בהמה שלא ימותו ביום אחד, דהיינו לילה ויום, רצה המן להתאכזר על היהודים שיהרגו אב ובנו ביום אחד, לילה ויום]

ומת בעצם היום (דברים לב, מת. ילקוט שמעוני האזינו, רמז תתקמח), אז' אדר (מגילה, שם. סוטה יג, ב), ולכן המן שחשב בלבו שהיום מתחיל מן הבוקר והלילה אחריו, אם כן נולד בששה לאדר ומת בשבעה, שהלילה שלפניו הוא מיום אחר, לכן אמרו ולא ידע שבו ביום נולד, היינו שטעה בחשבון, פירש, שאם הקדוש ברוך הוא משלים שנותיהם של צדיקים (סוטה יג, ב), אם כן לא שייך לומר שהמזל רע שמת, אחרי שסוף האדם למות, ומתחילת לידתו נגזר עליו שימות באותו יום, ואם כן אדרבא נולד משה מושיען של ישראל בז' אדר והחודש הוא שנולד בו, אבל אם אינו משלים שנותיהם, אם כן הוא סימן רע להיות שמת באותו

בחצי היום למערה, וכל מי שיש בו כח [למחות] יבא וימחה, לכך נאמר וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה" ע"כ.

והנה המן, שלפי טעותו הלילה הולך אחר היום, אם כן ליל ז' אדר הוא ו' אדר, אם כן לפי טעותו נולד משה רבינו ע"ה בו' אדר, ומת בז' אדר, ולא מת ביום לידתו, ולא השלים ה' שנותיו מיום ליום, וכיון שלא מת ביום לידתו, היה משה רבינו יכול למות בחודש אחר, כי אינו בהכרח למות ביום ז' אדר, שהרי נולד בו' אדר, לפיכך חודש אדר לפי טעותו של המן הוא סימן רע, ולא ידע המן שליל ז' אדר הוא כבר ז' אדר, ובהכרח היה שימות בז' אדר להשלים שנותיו, וחודש אדר אינו חודש רע, אלא להפך חודש של מזל טוב שנולד בו משה.

לפיכך לא היה די שיאמרו חז"ל שלא ידע שנולד באדר, שבאמת ידע שמת באדר, ואף על פי כן לפי טעותו היה סימן רע, אלא טעותו היתה תאריך הלידה, לכן דקדקו חז"ל ואמרו "ולא היה יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד", אלא חשב שנולד בו' אדר ומת בז' אדר, ומיושב היטב כל הדקדוקים בס"ד.

ומכל מקום כתב המשך חכמה בסיום דבריו, דיתכן, שיש לדרוש שגזירת המן היתה בלילה י"ג ויום י"ג כמנהג היהודים, דתנן בחולין (פג, א) "יום אחד האמור באותו ואת בנו - היום הולך אחר הלילה. את זו דרש רבי שמעון בן זומא: נאמר במעשה בראשית (בראשית א, ה) יום אחד, ונאמר באותו ואת בנו (ויקרא כב, כח) יום אחד, מה יום אחד האמור במעשה בראשית - היום הולך אחר הלילה, אף יום אחד האמור באותו ואת בנו - היום הולך אחר הלילה". ע"כ. והנה גם במגילה כתוב בשני האגרות על יום השלושה עשר של גזירת המן "יום אחד" (אסתר ג, יג. ח, יב), וכיון דיום אחד נלמד ממעשה בראשית שהוא לילה ויום, כמו כן גזירת המן היתה לילה ויום, דהיינו לילה י"ג ויום י"ג.

ומכל מקום אין זה סותר לכל מה שכתב המשך חכמה, דהמן, שהיה מאומות